

ด้านเครื่องดนตรี เพลงเขมรปากท่อ และการละเล่นพื้นบ้านของชาติพันธุ์ไทยเขมร

เครื่องดนตรีเขมร

พิณเป็ยะทางภาคเหนือที่มีจำนวนสายเพิ่มมากขึ้นมีวิวัฒนาการมาจากพินน้ำเต้าหรือกระแสมุยของเขมร สังเกตที่ปลายพิณนิยมหล่อโลหะทำเป็นรูปนกหัสติลิงค์ตามความเชื่อของชาวเหนือ

ลักษณะของเครื่องดนตรีประเภทนี้ มีลักษณะคล้ายธนูและมีการติดกระโหลกที่เป็นกลองเสียงทำจากผลลูกน้ำเต้าผ่าครึ่ง เหนือกระโหลกพินน้ำเต้าหรือกระแสมุยของคนไทยเชื้อสายเขมรอีสานใต้จะมีลูกบิดส่วนปลายถัดลงไปจากกระโหลกจะมีขนาดยาวตรงส่วนปลายสุดมีการเจาะเดือยปักรูปลักหัวนาคสะดุ้งแกะจากไม้อย่างง่าย ๆ สำหรับชิงเส้นพิณจากลูกบิดถึงหัวนาคสะดุ้ง ความยาวของกระแสมุยชิ้นนี้ยาว ๑๐๐ เซนติเมตร

จะเป็ยะดองเวง (กระจับปี)

เครื่องดนตรีชนิดนี้กษัตริย์เขมรทรงถวายแก่กษัตริย์ไทยรัชกาลที่ ๔ ปัจจุบันจัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกรุงเทพฯ และในสมัยอดีตกระทั่งปัจจุบันในแถบอีสานใต้ของไทยเครื่องดนตรีนี้ดังกล่าวยังปรากฏการเล่นอยู่น้อยมากมีให้พบเห็นก็เฉพาะการจ้างมาบรรเลงในงานศพเวลาพลบค่ำ เช่นที่บ้านสะอาง อำเภอบุโขยง จังหวัดศรีสะเกษยังมีผู้ที่สามารถดีจะเป็นชนิดนี้ได้ ทราบว่างคงเหลือแค่คนเดียวและนอกจากนั้นยังพบ ในวงมโหรีของป่าพลอย ในบ้านสะเดา อำเภอพลับพลาชัย โดยเครื่องดนตรี จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นวงมโหรีที่มีลักษณะการประสมวงที่มีความคล้ายกับวงมโหรีของเขมรที่กัมพูชาบางชนิดมีลักษณะเหมือนเครื่องดนตรีของเขมร บางชนิดมีลักษณะเป็นรูปสัตว์ตามชื่อเรียกของดนตรี เช่น กระปือ (จะเข้) ถือได้ว่าเป็นวงมโหรีเขมรในประเทศไทยที่สมบูรณ์ที่สุดที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน

การบรรเลง จะเป็ยดองเวง(กระจับปี) ประสมวงระหว่างชายหญิงโดยใช้บทร้องประกอบ ซึ่งจะใช้บทร้องแตกต่างกันออกไปตามบริบทของงานที่แสดง

เพลงเขมรปากทอเป็นเพลงเก่าเพลงหนึ่งที่อาจารย์ทางดนตรีไทยได้แต่งขึ้นให้เป็นสำเนียงเขมร และคงจะแต่งขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ชาวเขมรที่ตั้งถิ่นฐานบ้านช่องอยู่ ณ ตำบลปากทอ จังหวัดราชบุรี จึงได้ตั้งชื่อ ดังนี้ และสำนวนทำนองก็แสดงว่าเป็นเพลงในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ไม่ทราบว่าเป็นผู้แต่งถึงสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้มีผู้นำเพลงเขมรปากทอ ๒ ชั้น มาแต่งขึ้นเป็นอัตรา ๓ ชั้นและตัดลงเป็นชั้นเดียว เช่น ของพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) ทางของจางวางทั่ว พาทยโกศล และของหลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นต้น แต่ทางของหลวงประดิษฐ์ไพเราะ ซึ่งได้แต่งขึ้นเมื่อราว พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้รับความนิยมแพร่หลายมากกว่าทางอื่น (ที่มาจากหนังสือฟังและเข้าใจเพลงไทย)

เพลงเขมรปากทอ เถา

ประวัติและที่มาของทำนองเพลงเขมรปากทอ อัตรา ๒ ชั้นของเก่า ประเภทหน้าทับปรบไก่ มีท่อนเดียว ๔ จังหวะ คงจะแต่งขึ้นเป็นอนุสรณ์แก่ชาวเขมรที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่อำเภอปากทอ จังหวัดราชบุรี จึงตั้งชื่อเพลงเขมรปากทอ สำนวนทำนองเพลงแสดงว่าเป็นเพลงในสมัยรัตนโกสินทร์ แต่ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีครูดนตรีนำเพลงเขมรปากทอ ๒ ชั้น มาแต่งขยายขึ้นเป็นอัตรา ๓ ชั้น และตัดลงเป็นชั้นเดียว ครบเป็นเพลงเถาหลายทางด้วยกัน เช่น ทางของพระยาดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) ทางของจางวางทั่ว พาทยโกศล และทางของพระประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ที่ได้แต่งเสร็จเมื่อ พ.ศ.๒๔๖๑

บทร้องเพลงเขมรปากทอ เถา

บทร้องที่ ๑

๓ ชั้น บัดนี้ตะหมังเสนา ถือสารพระบิดามาให้ เหตุด้วยดาหาเวียงชัย เกิดการศึกใหญ่ไพรี
๒ ชั้น ให้พี่กรีธาทัพขันธ ไปช่วยป้องกันกรุงศรี จะรีบยกพลมนตรี พรั่งนี้ให้ทันพระบัญชา
ชั้นเดียว อยู่จงดีเถิดพี่เจ้าน้อง ออย่าหม่นหมองเศร้าสร้อยละห้อยหา
เสร็จศึกวันใดจะโคลคลา กลับมาสู่สมภิมย์รัก

บทละครเรื่องอิเหนา

พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒

บทร้องที่ ๒

๓ ชั้น บัดนั้น นักคุ่มบังคมก้มเกศา ความเกรงพระราชอาชญา เจราเสียงสั่นพรันใจ

๒ ชั้น โปรดใช้ให้ข้าเป็นข้าหลวง ไปทวงส่วยละไว้กรุงใหญ่ ข้ากลับเสียที่พ่อเมืองไทย ชะลอมตักน้ำไว้ ด้วยง่ายดาย ชั้นเดียว ข้านำชะลอมของประหลาด มายังฝ่าพระบาทเพื่อถวาย คนไทยจะดีเพราะมีนาย เป็นยอดชายชาญฉลาดสามารถจริง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแก้ไขจากบทละครรำเรื่องพระร่วงพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖

เขมรราชบุรี มีเพลงไทยสำเนียงเขมรที่มีส่วนพาดพิงถึงเมืองราชบุรีอย่างน้อย ๒ เพลง เพลงหนึ่งชื่อว่า เขมรราชบุรีส่วนอีกเพลงหนึ่งชื่อเขมรปากท่อ นับว่าเป็นเพลงเก่าที่แต่งขึ้นเมื่อสมัยต้นรัตนโกสินทร์ “กล่าวกันว่า นักดนตรีท่านหนึ่งไม่ทราบนาม แต่งไว้เพื่อนึกถึงชาวเขมรที่อพยพจากเมืองโพธิสัตว์ในประเทศกัมพูชา (ในประเทศกัมพูชาเรียกเมืองนี้ว่า โพลัด) เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่ที่จังหวัดราชบุรี จึงตั้งชื่อเพลงนี้ว่า เขมรโพธิสัตว์ ยังมีเพลงไทยสำเนียงเขมรอีกหลายเพลงที่ตั้งชื่อตามแหล่งที่อยู่อาศัยของชาวเขมรเหล่านั้น เช่น เขมรราชบุรี เขมรปากท่อ เขมรเขาเขียว” (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๓๖ น. ๕๓)

สิ่งที่น่าสนใจซึ่งแฝงอยู่ในชื่อเพลงก็คือ ความเป็นเขมร หรือคนเขมรซึ่งอยู่ในอาณาเขตของจังหวัดราชบุรีมีส่วนจูงใจทำให้ครูเพลงถึงขั้นนำมาตั้งเป็นชื่อบทร้อง แสดงให้เห็นว่าเขมรในเมืองราชบุรี (รวมถึงเมืองปากท่อ) มีความสำคัญอย่างใดอย่างหนึ่งต่อกวีผู้สร้างสรรค์เพลงขึ้นมา หรือมิเช่นนั้น ก็มีความเลื่องชื่อทางใดทางหนึ่งในยุคสมัยนั้น

ในแง่ความเป็นมาของชุมชนชาวเขมรราชบุรี ไม่มีเอกสารกล่าวถึงมากนัก แต่คนทั่วไปในท้องที่ราชบุรี มักจะรู้จักแต่เพียงว่า “ราชบุรีก็มีเขมรเหมือนกัน” ส่วนรายละเอียดปลีกย่อยก็หาที่จะเป็นหลักฐานยืนยันมันคงได้ยาก ส่วนในพงศาวดารมีกล่าวถึงโดยตรงคือ เหตุการณ์ในช่วงต้นรัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พ.ศ. ๒๓๑๔ กองทัพไทยไปตีเขมร ความว่า “ครั้งนั้น” ครั้นกองทัพไทยเลิกกลับมา สมเด็จพระนารายณ์ราชาที่ปากองทัพญวนขึ้นมารักษาเมืองดงเก่า เจ้าพระยาจักรีเดินทางกลับมากลางทาง ทราบว่าญวนขึ้นมาช่วยเขมร ก็กวาดต้อนครอบครัวเมืองบาราย เมืองโพธิสัตว์และจับได้ขุนนางเขมร คือ พระยายมราช ชื่อควร พระยารามเดชะ ชื่อมุ พระยาไกร ชื่อลาย รวมกับครอบครัวครั้งนั้นได้หมื่นเศษ ส่งเข้ามากรุงธนบุรี แล้วยึดเอาเมืองพระตะบอง เมืองนครเสียมราฐรักษาไว้ ครอบครัวเขมรที่เข้ามาครั้งนั้น เจ้ากรุงธนบุรี โปรดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่เมืองราชบุรี” (พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ๒๕๔๕ น. ๘)

การละเล่นพื้นบ้าน

การเล่นฝึกลานนั้น มีวิธีการเล่นคือ นำกะลามาวาง นำไม้มาเคาะมีคนนั่งบนกะลาตัวเมียแล้ว หมุนซึ่งมักให้ผู้หญิงเล่น จากนั้นจะถามเรื่องต่างๆ จนกระทั่งฝึกลานจะออกก็ให้ “กะตืด” (เป่า) ที่หูของผู้เล่น

การแสดงของคนไทยเชื้อสายเขมรลาวเดิม

๑. การแสดงลาวเขินของชุมชนบ้านบางกะโด

การแสดงลาวเขินมีการแสดงกันอยู่ในชุมชนบ้านสวาย เป็นชุมชนเล็กๆ ตั้งอยู่ในหมู่ที่ ๑ บ้านบางกะโด ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี อาจารย์รัตนภรณ์ สิงห์พิทักษ์ ได้รื้อฟื้นการแสดงชนิดนี้ขึ้นมา และได้ให้ชุมชนบ้านสวายนี้จัดการแสดงขึ้นอีก หลังจากที่ได้ทิ้งหายไปนาน ผู้ที่ยังแสดงลาวเขินได้ในปัจจุบันล้วนแต่เป็นผู้สูงอายุประมาณ ๘๐ กว่าปี อาจารย์รัตนภรณ์ จึงนำเด็กนักเรียนที่โรงเรียนวัดบางกะโด

ซึ่งเป็นเยาวชนลูกหลานที่มีเชื้อสายเขมรลาวเดิมของชุมชนไปฝึกหัดและสามารถแสดงร่วมกับชาวบ้านเจ้าของศิลปะการแสดงลาวเงินได้อย่างดี

การแสดงลาวเงินเป็นการแสดงเรื่องราวในวรรณกรรมของไทย โดยใช้เรื่องพื้นบ้านที่มีมาก่อน เช่น เรื่องขุนช้างขุนแผน การแสดงจะใช้เพลงหน้าพาทย์ และเพลงแสดงอารมณ์ต่างๆ ในละครร่ำอยู่บ้างแต่สิ่งที่เป็นจุดเด่นเป็นลักษณะของลาวเงิน คือ การขับเซา ผู้แสดงจะใช้การขับเซาแสดงเรียกคนดูก่อนซึ่งเป็นการแสดงต่อจากโหมโรงที่บรรเลงเพลงหน้าพาทย์สาธุการ แล้วจึงดำเนินเรื่อง

ขับเซา หมายถึง การร้องเพลงประกอบการสีซอ มีสำเนียงลาว การขับซอมี ๓ เซา คือ เซารัก เซาปลา และเซาขมโหมม การแสดงขับเซาใช้ผู้แสดง ๓ คู่ และแสดงทีละคู่ ทีละเซาเช่นกัน ในการขับเซาแต่ละคู่ จะต้องร้องบทไหว้ครูก่อนทุกเซา และผู้แสดงมีอิริยาบถโดยนั่งลงคุกเข่า และค่อยๆ ยืนขึ้นขับเซา ต่อด้วยบทเจรจาแนะนำตัว เนื้อหาในการขับเซาทุกเซามีลักษณะเป็นคำกลอน ในบทกลอนนั้นอาจมีคำสองแง่สองง่ามอยู่ด้วย เซารักจะเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับพราสี เซาปลาจะมีเนื้อหาตลกขบขันให้ผู้ชมเกิดความสนุกสนานครึกครื้น ส่วนเซาขมโหมมยังเป็นบทเกี่ยวกับพราสีกันอยู่

การแต่งกายของลาวเงิน ตัวละครเอกจะแต่งกายคล้ายลิเก และตัวละครสัญชาติต่างๆ เช่น ตัวลาวทองในเรื่องขุนช้างขุนแผนจะแต่งกายเป็นสาวเหนือแบบละครรำ

การขับเซา และการดำเนินเรื่อง ในการแสดงลาวเงินของชุมชนบ้านบางกะโด
ในงาน “เที๋ยวราชบุรี ๒๐๐๒” ณ เวทีกลาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

๒. การแสดงเชิงปาดतालชุมชนเกาะศาลพระ อำเภอวัดเพลง

ชาวบ้านชุมชนเกาะศาลพระเชื้อสายเขมรลาวเดิมมีอาชีพการทำน้ำตาล ได้ร่วมใจกันสร้างสรรค์การฟ้อนรำขึ้นมาจากแนวทางการผลิตน้ำตาลที่ได้จากต้นตาล และตั้งชื่อว่า เชิงปาดताल เพราะการใช้ดนตรีประกอบการแสดงใช้จิ้งหะรำเซ็ง และได้ใช้กลองยาว ฉิ่ง และฉาบในการทำจังหวะประกอบท่ารำ

เชิงปาดतालของ อบต.เกาะศาลพระ อ.วัดเพลง ในงานท่องเที๋ยวราชบุรีปี ๒๐๐๒ ณ เวทีกลาง

คณะกลองยาวเล่นประกอบเซิ้งปาดตาล ในงานท่องเที่ยวราชบุรีปี ๒๐๐๒ ณ เวทีกลาง